

Hoeve Sint-Jan Rijnsaterwoude

Bouwhistorisch onderzoek

Aanvulling: veranda en schuur

Dröge
BUREAU VOOR BOUWHISTORIE

bouwhistorie & bouwkunde
MoNed

Hoeve Sint-Jan Rijnsaterwoude

Bouwhistorisch onderzoek

Aanvulling: veranda en schuur

Leiden, juli 2014

Opdrachtgever

Mevrouw mr. C.J.M. Rijkelijkhuisen
Herenweg 14a
2465 AB Rijnsaterwoude

Uitvoering

Dröge

BUREAU VOOR BOUWHISTORIE

Dröge, Bureau voor bouwhistorie
Drs. J.F. Dröge
bouwhistoricus BNB
Plantsoen 23
2311 KG Leiden

in samenwerking met:

bouwhistorie & bouwkunde

MoNed

Bouwhistorisch bureau MoNed
dhr. R. Boter
Schelpenkade 13
2313 ZT Leiden

Grafische vormgeving

Theresia Koelewijn, Den Haag

Reproductie

Van der Linden's Drukkerij & Repro BV, Leiden

© Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever en het uitvoerend bureau.

Inhoud

Inleiding 9

1
Algemene gegevens 11

2
Historische omschrijving 14

3
Onderzoek 20

4
Conclusie 28

5
Advies 30

◀ Huidige situatie noordgevel
Hoeve Sint-Jan.

Inleiding

1. “Turfschuur” dient in dit onderzoek te worden gezien als benaming van de schuur en niet in typologische zin. Voor alsnog kan niet worden aangetoond dat het hier daadwerkelijk om een turfschuur gaat.

◀ Huidige situatie

Bron: Google maps

▶ Huidige situatie van het zomerhuisje

De Hoeve Sint-Jan is een beschermd rijksmonument. De reden-gevende omschrijving van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, richt zich echter alleen op de boerderij zelf en is daarmee enigszins gedateerd. Voor de cultuurhistorische waarde van de hoeve zijn juist alle gebouwen op het erf van belang. Elk gebouw zegt iets over het wonen en werken op een agrarisch bedrijf door de eeuwen heen. Het reconstrueren van de “turfschuur” en veranda kan daarom een posi-tieve aanvulling zijn op de cultuurhistorische waarde van dit stuk erfgoed. Dit onderzoek bekijkt in eerste geval de mogelijkheden tot reconstrueren. Het uitwerken van de reconstructies is een volgende stap.

1

Algemene gegevens

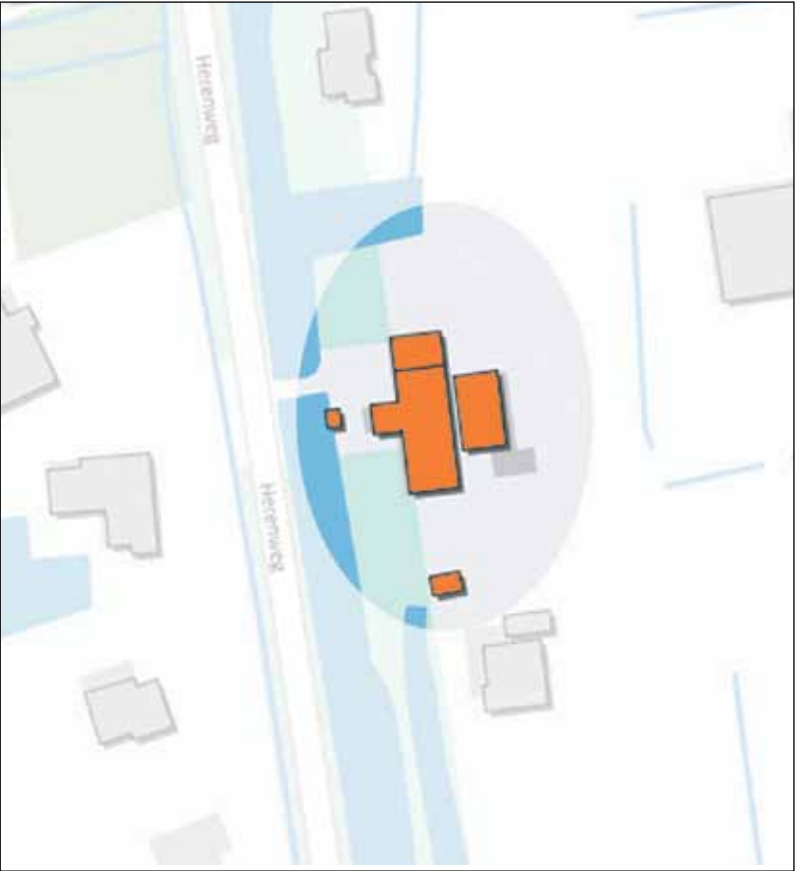
Afbeelding uit 1968 door G.J. Dukker.

Bron: RCE | afbeelding 20186912

Provincie:	Zuid Holland
Gemeente:	Kaag en Braassem
Plaats:	Rijnsaterwoude
Kadastraal sectie en nr. :	A 1836
Adres:	Herenweg
Huisnummer:	12a - 14
Postcode:	2465 AB
Gebruiksdoel:	boerenbedrijf
Monumentenstatus:	Rijksmonument
Inschrijfnummer register:	33005

Redegevende omschrijving:

Hoeve "St. Jan". Boerderij uit de 18e eeuw onder rieten wolfdak. De topgevel is voorzien van vlechtingen en heeft een bekroning in de vorm van een beeldhouwd lam met staf, waaraan een banier met kruis. Zomerhuis onder zadeldak tussen puntgevels met vlechtingen.

Kaartje behorende bij de BAG nummers.
Bovenzijde is noord.
Bron: Kadaster

Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG)
BAG-gegevens:

Herenweg 12a (voorhuis)

Identificatie object:	18840100000010017
Status:	Pand in gebruik
Bouwjaar:	1880
Gebruiksdoel:	woonfunctie
Oppervlakte:	62 m²

Herenweg 14 (voormalig stal)

Identificatie object:	18840100000025393
Status:	Pand in gebruik
Bouwjaar:	1880
Gebruiksdoel:	woonfunctie
Oppervlakte:	267 m²

Boenhok

Identificatie object:	18841000000010638
Status:	Pand in gebruik
Bouwjaar:	1880
Gebruiksdoel:	geen
Oppervlakte:	- m²

Op de BAG-kaart is de “turfschuur” nog in de huidige situatie aanwezig

Identificatie object:	18841000000010600
Status:	Pand in gebruik
Bouwjaar:	1880
Gebruiksdoel:	geen
Oppervlakte:	- m²

Een schuurtje

Identificatie object:	18841000000010628
Status:	Pand in gebruik
Bouwjaar:	1851
Gebruiksdoel:	geen
Oppervlakte:	- m²

2 Historische omschrijving

2.1 Stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis

Rijsaterwoude is een ontginningsdorp aan de noordoostoever van het Braassemmermeer. Op de dijk met daarop de Herenweg, die noord-zuid is georiënteerd, ligt de middeleeuwse kern van het dorp. Deze wordt voor het eerst vernoemd in 1063¹. In de vochtige klei- en veengebieden rondom, groeiden voornamelijk kleinere bomen zoals wilgen en essen. De naam van het dorp is mede afgeleid van deze zogenaamde wouden, evenals Zoeterwoude of Hazerswoude die in de omgeving liggen.

¹ R. Stenvert e.a., *Monumenten in Nederland. Zuid-Holland* (Zwolle 2004) 411

◀ kadastrale minuutplan uit 1829.
Bron: Het Nationaal Archief

▶ Topografische militaire veldminuut uit 1849 van H.E.R. Rodi de Loo.
Bron: watwaswaar.nl

² Omschrijving monumentenregister, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

³ OAT (Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel), document behorend bij het kadastrale minuutplan van 1829. Ontleend aan watwaswaar.nl

De onderzochte hoeve ligt ten noorden van de oude dorpskern aan de Herenweg en is vermoedelijk gebouwd in de achttiende eeuw². Op een militaire kaart uit 1849 wordt de naam “Boschzigt” genoemd. De boerderij staat inmiddels beter bekend als ‘Hoeve Sint-Jan’ of ‘Lam Gods’, afgeleid van het beeld van het lam met staf, dat op de tuit van de voorgevel staat.

De boerderij was voornamelijk als melkveehouderij in gebruik. In 1829 had het boerenbedrijf naast de vele weidegronden ook nog twee tuinen, een boomgaard, bosgronden en weteringen³. Naast het hoofdgebouw met aangebouwd zomerhuisje waren er ook diverse bijgebouwen op het erf, zoals te zien op de kadastrale minuutplan. Het gebied behoorde aan Cornelis Rijkelijkhuizen. Verschillende generaties na hem bleven hier wonen en werken, waarbij de boerderij en de bijgebouwen diverse veranderingen en aanpassingen ondergingen. De meeste oorspronkelijke bijgebouwen zijn in de loop der jaren geheel verdwenen of opnieuw opgebouwd.

De grote schuren, waaronder de zogenaamde “turfschuur” en de veranda zijn echter nooit meer herbouwd.

Opmerkelijk is dat op de huidige kaart Basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG) van het kadaster, de “turfschuur” ten oosten van de boerderij nog wel aanwezig is, inclusief registratienummer.

2.2 Omschrijving huidige situatie

Het erf met daarop de gebouwen, is afgescheiden van de openbare weg (Herenweg) door een weterring. Men bereikt de hoeve via een vaste brug waarmee men op het noordwestelijk deel van het terrein komt. Het hoofdgebouw, dat circa 12 meter terug ligt van het water, is een zogenaamde hallehuisboerderij met de afmetingen: 30 x 10 x 7,5 meter (lxbxh)⁴. De noord-zuid gesitueerde boerderij, ligt evenwijdig aan de dijk en de weterring. Tegen het midden van de westgevel van de boerderij is een vast zomerhuisje gebouwd met de afmetingen 6 x 5 x 5 meter (lxbxh). De noordelijke helft van de hallehuisboerderij is ingericht als woonhuis; in het zuidelijk deel is de stal gesitueerd.

De gevels van de boerderij dateren uit verschillende bouwperiodes. Dit komt verder aan de orde in het bouwhistorische opname van de boerderij zelf. De westgevel waartegen het zomerhuisje is gebouwd dateert hoogstwaarschijnlijk uit de achttiende eeuw. Het metselwerk bestaat uit geel-bruine, handgevormde stenen (formaat 17 x 7,5 x 4 cm; lagenmaat (=10 lagen + voeg) 47 cm.) in kruisverband. Bij de hoeken is gebruik gemaakt van een klezoor in de koppenlagen. De kalkvoegen zijn platvol. De boerderij heeft een nieuw rieten dak met wolfseind aan de zuidgevel. Aan de noordzijde eindigt de kap tegen de tuitgevel met hierop een beeldhouwd lam met staf.

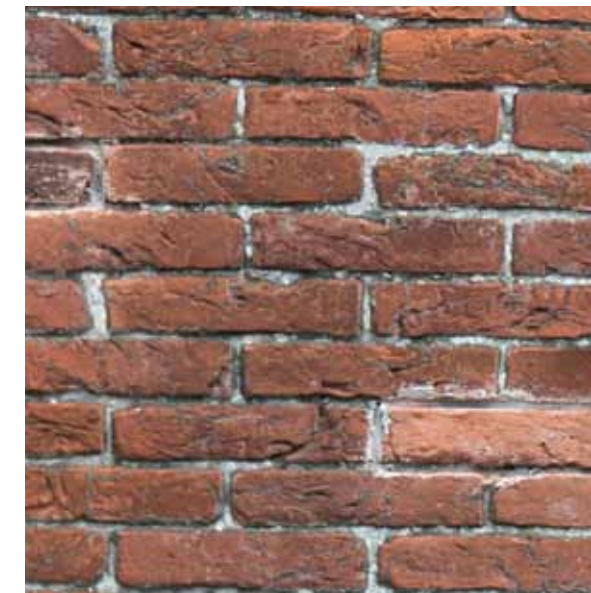
Schilderij van de boerderij dat een vroege situatie weergeeft.

Bron: opdrachtgevers

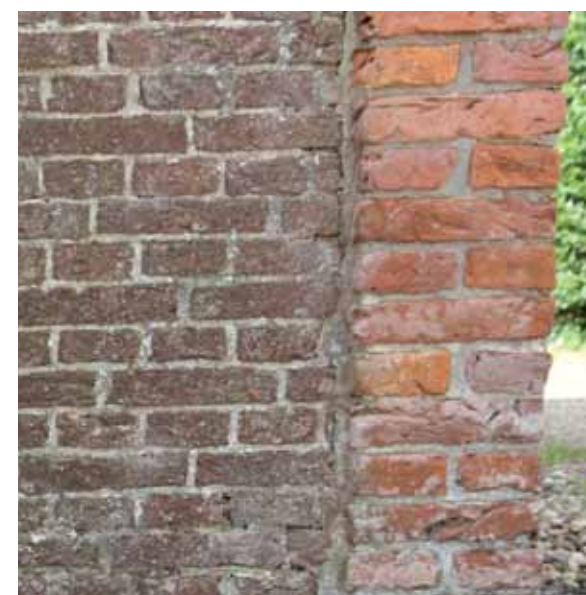
⁴ Bron: Conserf; opmetingstekeningen bestaande toestand, d.d. 19.07.2007

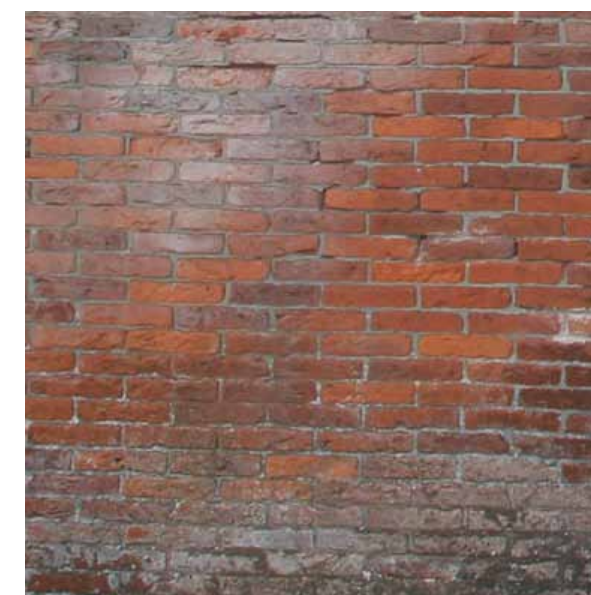
Hoek metselwerk noord-westgevel boerderij.

Zuidgevel zomerhuis met verschillende metselstenen. Het verband verspringt.

Hoek metselwerk noord-westgevel zomerhuisje.

Metselwerk westgevel zomerhuisje.

Noord- en oostgevel boerderij.

Zuid- en westgevel boerderij met zomerhuisje en rechts de hooiberg.

Het zomerhuisje, halverwege de westgevel, heeft een zadeldak met zwart geglazuurde Oudhollandse pannen. Het dak is recentelijk vernieuwd. Zowel de noord- als zuidgevel is een tuitgevel met vlechtwerk. Het huisje is voornamelijk opgetrokken uit metselwerk met een veel jongere datering. De gevels in rode handgevormde baksteen (formaat 21 x 10 x 45 cm; 10 l + v = 53 cm) zijn met een kalkmortel in halfsteens verband gemetseld. De noordzijde van het zomerhuisje en de trasraam aan de zuid- en westzijde hebben een ouder metselwerk in kruisverband van bruinrode baksteen (formaat 18 x 9 x 4,5 cm; 10 l + v = 53,5 cm).

De boerderij kent verschillende ingangen. De huidige hoofdentree is echter gesitueerd in de hoek tussen de westgevel van de boerderij en de noordgevel van het zomerhuisje. Een uitgebreidere omschrijving inclusief interieur is opgenomen in de (nog uit te voeren) bouwhistorisch opname van de boerderij zelf. In de as van het hoofdgebouw staat op circa 2 meter van de achtergevel de hooiberg van circa 9 meter in het vierkant (uit 1968). Verder staan er op het erf nog enkele kleine gebouwen zoals een boenhok aan het water naast de brug, drie kleine, zowel gesloten als open bergingen en een ronde betonnen voersilo.

Zowel de boerderij als bijgebouwen zijn niet meer in gebruik.

3 Onderzoek

De noordzijde van Hoeve Sint-Jan.

Bron: RCE, door Dhr P. van Galen; d.d 1977 |
afbeelding: 20186915

Fragment foto maaiveld ter plaatse van
de oude schuur.

In de omschrijving in het monumentenregister van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed wordt aangegeven dat de boerderij gebouwd is in de achttiende eeuw. Op grond van het baksteenformaat geldt dit zeker voor het hoofdgebouw. Het metselwerk van het zomerhuisje, wijst daarentegen op een meer recente bouwphase. Op de kadastrale minuut uit 1829 wordt het zomerhuisje echter al aangegeven samen met andere gebouwen op het erf, zoals de “turfschuur” aan de oostzijde van de boerderij. Aan de waterkant is, overeenkomstig de hedendaagse situatie, een boenhok gesitueerd. Deze eerste kadastrale tekening geeft een goed beeld van deze periode. Voor de duidelijkheid zijn deze situatie en de huidige in de verslaglegging opgenomen. Ook de latere historische kaarten geven een vergelijkbaar, maar minder gedetailleerd beeld.

3.1 De “turfschuur” (ten oosten van de boerderij)

De “turfschuur” aan de oostzijde van de boerderij staat al afgebeeld op de kadastrale minuut (zelfs nog op de hedendaagse BAG-kaarten) en heeft een grondoppervlak van 7,5 x 15 meter. Dit correspondeert met het beeldmateriaal uit het archief van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. De hoogte wordt geschat op ongeveer 6 meter. In het maaiveld is eveneens duidelijk te zien waar de schuur stond.

De nog aanwezige bestrating is aangepast aan deze twee gebouwen. Ook zijn hier en daar nog aangesmeerde delen te zien met metselwerk.

Op foto's is te zien dat de schuur een gelijke vorm heeft als de boerderij, met rieten kap en wolfseinde aan de zuidzijde. Ook blijkt hieruit dat de schuur is opgebouwd uit houten horizontale gepotdekselde delen. Gezien de in het maaiveld zichtbare restanten van metselwerk, was er oorspronkelijk sprake van een bakstenen voeting. De kopse achterzijde was wel tot op het maaiveld voorzien van hout. Na een melding aan de gemeente is deze schuur in 2011 afgebroken vanwege de slechte staat waarin deze verkeerde. Hierbij bleef de fundering bewaard.¹

3.2 Veranda zomerhuisje

Op oud beeldmateriaal en tekeningen² is te zien dat zowel de noord- als westzijde van het zomerhuisje een veranda had. De diepten waren respectievelijk 2,5 meter aan de noordzijde en 1,5 meter aan de westzijde. Het dak van deze laatste zijde was in een geheel met het dakvlak van het zomerhuisje zelf, zij het met een iets flauwere helling. De noordzijde was strak tegen de gevel en ingeklemd tussen de westgevel van de boerderij en andere veranda. Deze opvallende hoekoplossing maakt duidelijk dat beide veranda's in verschillende perioden zijn gebouwd. Ook andere verschillen wijzen hierop. Aan de noordzijde worden rode Oud-Hollandse dakpannen gebruikt³, terwijl aan de westzijde een donkere pan wordt doorgezet vanaf het dak van het zomerhuisje. Een ander detail is dat de westzijde geheel open is, terwijl de noordzijde een dichte borstwering heeft. Dat de noordelijke veranda mogelijk als eerste is gebouwd lijkt te corresponderen met de situatie op de kadastrale minuut. Hoewel het inmeten en tekenen in 1829 met andere middelen gebeurde dan nu, wordt de plattegrond van het zomerhuisje veel dieper aangegeven dan wat nu het geval is. Circa 9,5 x 4,5 meter ten opzichte van 6 x 5 meter.

Veranda's aan zomerhuisjes komen nauwelijks (nog) voor. De op de kadastrale minuut aangegeven woning⁴, iets noordelijker van de Hoeve Sint Jan, heeft een gelijke plattegrond, maar is in die vorm niet meer aanwezig.

Een belangrijk vergelijkbaar voorbeeld is te vinden in een nabijgelegen dorp binnen dezelfde gemeente Kaag en Braassem. Dit rijksmonument (nr. 25734) heeft sterke overeenkomsten met de Hoeve Sint Jan en stamt eveneens uit de achttiende eeuw. Het betreft de boerderij Veldenrust, aan de Willem van der Veldenweg 41 te Leimuiden. In de redengevende omschrijving wordt echter gesproken van een aanbouw, aangezien de vakken tussen de kolommen zijn dichtgezet met glas. De omlijstingen worden gedateerd in de achttiende eeuw en hebben eveneens overeenkomsten met de veranda van de Hoeve Sint-Jan. Ook het doorzetten van de veranda ten opzichte van de gevelwand is gelijk. Door spiegeling van de hoofdentree is hier de mogelijkheid tot een ander hoekdetail geboden. Dit voorbeeld maakt het in elk geval zeer aannemelijk dat de veranda van Hoeve Sint-Jan al vanaf een zeer vroege periode (mogelijk eveneens in de achttiende eeuw), aanwezig was.

1 Volgens gegevens eigenaresse

2 Streekarchief Rijnlants Midden, toegang-snr. 124.1.19, Archief Bouw- en Woningtoezicht, inv.nr. 73, bouwvergunning 1 juli 1961

3 De kleur rood is afgeleid van een foto van het schilderij (zie pagina 16)

4 Kadastrale minuut: perceelnummer 135

Fragment zuidzijde schuur

Bron: RCE, door Dhr P. van Galen; d.d 1977. | afbeelding: 20186918

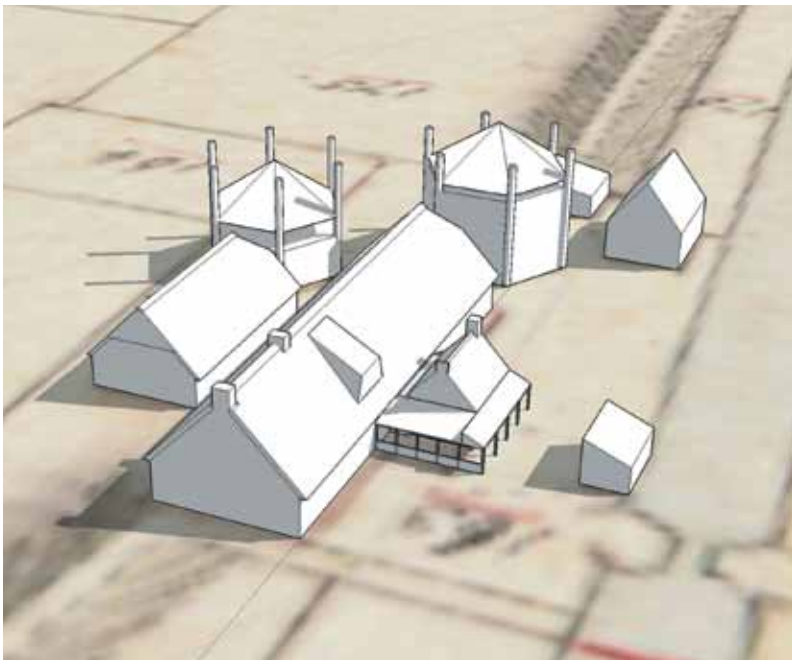
Afbeelding van P. van Galen uit 1977 van de achterzijde van het erf.

Bron: RCE | afbeelding: 20186911

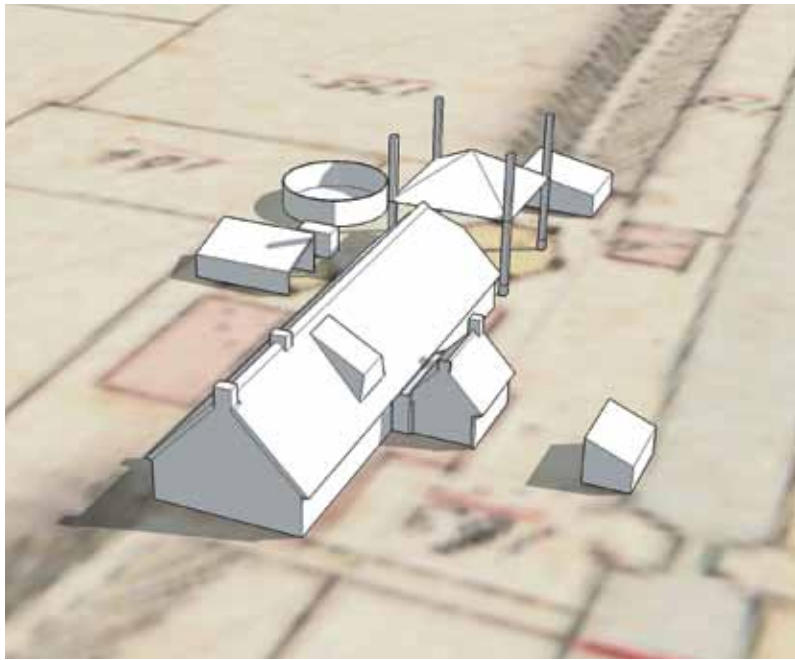
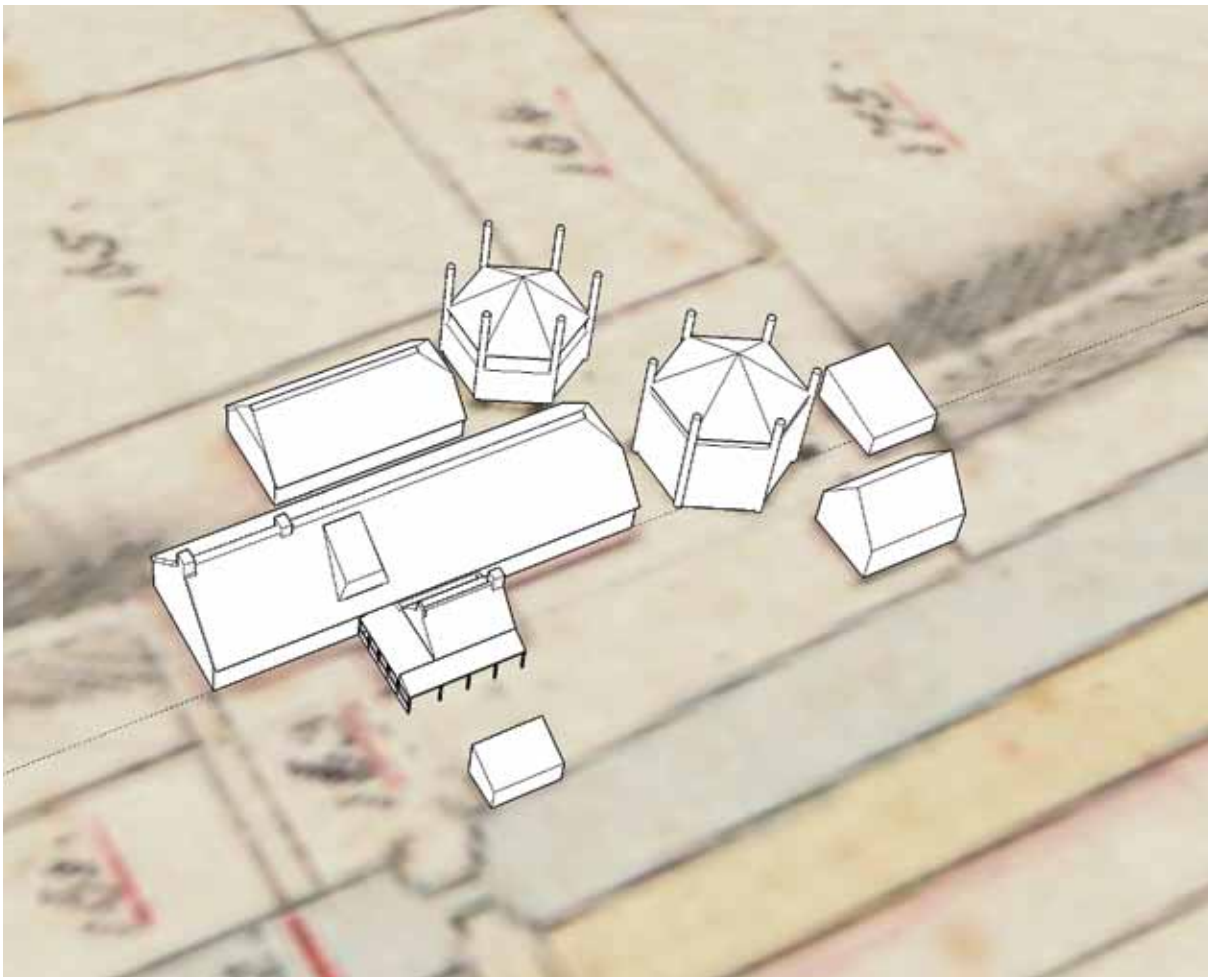

Afbeelding van P. van Galen uit 1977 van de voorzijde van het erf.

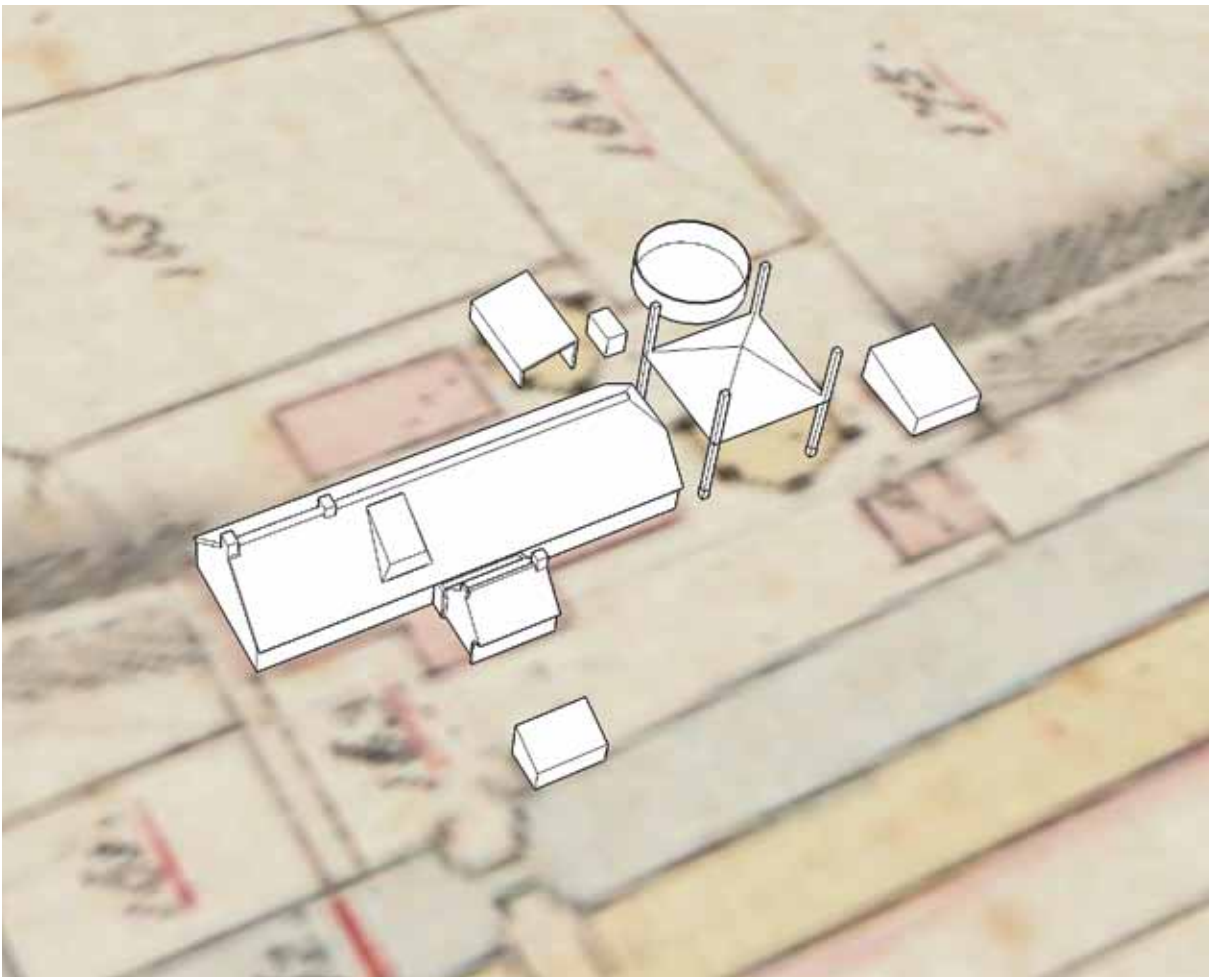
Bron: RCE | afbeelding: 20186916

De situatie in 1829.

De situatie in 2014.

Afbeelding van S.J. Bouma uit 1957 van het zomerhuisje met veranda
Bron: RCE | afbeelding: 20483317

Afbeelding van S.J. Bouma uit 1957 van het zomerhuisje met veranda
Bron: RCE | afbeelding: 20186930

Luchtfoto uit de collectie van opdrachtgeefster. Het geeft het beeld uit 1829 nog steeds weer. Datum onbekend.

Foto uit de collectie van opdrachtgeefster. Datum onbekend.

Foto uit de collectie van opdrachtgeefster. Datum onbekend.

4

Conclusie

Voor de cultuurhistorische waarde van de hoeve is niet alleen de boerderij, maar zijn alle (bij)gebouwen van belang. Ieder gebouw of onderdeel geeft een duidelijk beeld van het leven en werken op het boerenbedrijf en draagt daarom bij aan de historische waarde van het geheel. De verdwenen “turfschuur” en veranda komen voor op de kadastrale minuutplan uit 1829 en dateren mogelijk zelfs uit de achttiende eeuw. Deze situatie blijft tot ver in de twintigste eeuw gelijk, zoals het oude beeldmateriaal laat zien. De vele opnamen uit het archief van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en het reeds eerder beschikbare fotomateriaal bieden voldoende informatie voor een historisch verantwoorde reconstructie van de zogenaamde “turfschuur” en de veranda’s. Daarnaast zijn ook tekeningen aanwezig in het Streekarchief Hollands Midden, die kunnen bijdragen aan deze reconstructie.

5 Advies

Het onderzoek naar vergelijkbare voorbeelden van veranda's in de nabije omgeving leverde weinig resultaat op. Gezien de datering van de aanbouw van boerderij Veldenrust en de sterke overeenkomsten van die veranda met die van de Hoeve Sint-Jan, in combinatie met de vele duidelijke archieffoto's zal een reconstructie van dit element een positieve bijdrage geven aan de cultuurhistorische waarde van het monument. Bouwtekeningen uit het Streekarchief Rijnlants Mid-den kunnen hierbij als uitgangspunt dienen voor de maatvoering. Mogelijk is er ook meer informatie aanwezig wat betreft de wijze van bouwen van de aanbouw van boerderij Veldenrust.

Afbeelding boerderij Veldenrust te Leimuiden met zomerhuis uit 1985 van G.J. Dukker

Bron: RCE | afbeelding: 20138238

Ook het reconstrueren van de zogenaamde “turfschuur” levert een positieve bijdrage aan de cultuurhistorische waarde van het monument. Reconstructie is mogelijk door de verschillende foto's uit het archief.

Het reconstrueren van deze elementen maakt van de hoeve weer een compleet historisch geheel en beïnvloedt de cultuurhistorische waardering positief.

Afbeelding boerderij Veldenrust te Leimuiden met zomerhuis uit 1985 van G.J. Dukker.

Bron: RCE | afbeelding: 20138239

Foto van S.J. Bouma uit 1957.

Bron: RCE | afbeelding: 20186931